

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

‘God eruit of ik eruit’

Kruistocht rond publieke godslastering

A.L.Th de Bruijne ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - A.L.Th. de Bruijne ‘God eruit of ik eruit’	137
<i>Meditatief</i> - H.P. Dam De storm 5: Wat is dit toch voor iemand?	141
<i>Wandelen met God</i> - M. van Leeuwen Zelfbeheersing	142
<i>Achtergronden</i> - W. Wierenga Overwegingen bij enkele bijbelse uitspraken over de relatie man-vrouw in kerk en samenleving 3	144
<i>Lied van de week</i> - J. Smelik Liedboek gezang 121: God lof! Nu is gekomen	147
<i>Meegelezen</i> - T. Groenveld Slavernij	149
<i>Boekbespreking</i> - H. Veldman De veelzijdige verhouding tussen Verlichting en Reformatie	150
<i>Boekaankondiging</i> - L.G. Compagnie Op zoek naar een Nederlandse identiteit	151
<i>Uit de kerken, persberichten</i>	

Het verbod op godslastering gaat uit het wetboek van strafrecht. Veel christenen reageren daarop opmerkelijk laconiek. Helemaal terecht, vindt de één. Je houdt het toch niet tegen, overweegt de ander. Ook ik denk dat er politiek gezien voor de beste oplossing gekozen is. Toch mis ik iets in de reacties. Voor een christen is de politieke invalshoek toch niet de enige?

Bakzeil

‘God eruit of ik eruit’: het waren uitdagende woorden waarmee de parlementariër Terstall (PvdA) streed tegen het verbod op godslastering. Sinds de moord op Theo van Gogh en de Deense cartoonrellen stond het thema op de agenda. Openlijke beledigingen van een ‘god’ (‘Allah’) bleken immers riskant voor de openbare orde. Dus opperde minister Donner (toen justitie) het idee om dit wegroestende wetsartikel weer op te poetsen. Daarmee bracht hij echter anderen op de tegenovergestelde gedachte. Vooral D’66 (Lousewies van der Laan) ging ijveren voor afschaffing van deze wet. Die zou strijden met de vrijheid van meningsuiting. Het ministerie liet een boeiende studie verrichten naar de achtergronden van dit wetsartikel en de mogelijkheden voor vandaag. In het licht daarvan pleitte de nieuwe regering van CDA, PvdA en Christenunie er aanvankelijk voor de wet te handhaven. De Tweede Kamer was echter niet overtuigd. Daarop haalde minister Hirsch Ballin bakzeil. Hij constateerde dat het

wetsartikel vooral bedoeld is om het beledigen van mensen in hun religieuze gevoelens af te weren. Dat doel kun je ook bereiken via een kleine aanpassing in de antidiscriminatiewet. Terstall kan tevreden zijn. Hij dreigde hierom zelfs uit de PvdA te stappen: het verbod op godslastering uit de wet of ik uit de partij, 'God eruit of ik eruit'. Het werd dus God...

Kruistocht

Die woorden raken mij. Hier is meer aan de orde dan een politieke discussie. Zoals christenen vaak vanuit hun geloof strenden voor het verbod op godslastering, zo trilt ook in deze tegenstand een religieuze ijver. De afschaffing van het verbod op godslastering hoort bij een kruistocht tegen de publieke rol voor de (christelijke) religie. Christenen zelf ervaren het soms meer als een zakelijk-politieke discussie. Maar de 'geloofsijver' van de seculiere lobby in dit land schudt ons wakker. Zij voeren een godsdienstoorlog en wonnen weer een slag. Sommigen zijn nog niet tevreden. Ze houden moeite met de voorkeursbehandeling die religie nu gaat krijgen in de wet op discriminatie. Natuurlijk mag je niet beledigd worden vanwege je geslacht of geaardheid; daar heb je zelf niet voor gekozen. Maar religie is je eigen hobby of smaak. Als mensen de spot drijven met de voetbalclub PSV gaan de supporters toch ook niet naar de rechter... Ook als je jezelf politiek neerlegt bij de afschaffing van de wet op de godslastering, mag je deze geestelijke strijd niet vergeten.

Speerpunten

Veel christenen weten niet dat de wet op godslastering nog niet oud is. Zij bestaat pas sinds 1932. Ik beschouw haar als een vrucht van de anti-revolutionaire beweging uit de 19e eeuw. Toen wilde het liberalisme het publieke domein neutraal houden. De meeste liberalen waren daarbij zelf godsdienstig, lid van de Nederlands Hervormde Kerk. Ze hechtten waarde aan de christelijke traditie en de christelijke deugden. Voor de privésfeer en wat nu de 'civil society' vonden ze die onmisbaar. Daarmee kweek je goede burgers. Maar in het publieke domein past neutraliteit.

Tussen haakjes: daarom is het geen nieuws wanneer hedendaagse liberalen als Rutte (en eerder al Bolkestein) flirten met de joods-christelijke traditie. Dat was altijd al typisch liberaal. Christenen en kerken moeten daarover

als mensen de spot drijven met de voetbalclub PSV gaan de supporters toch ook niet naar de rechter...

vooral niet op een naïeve manier enthousiast doen. Anti-revolutionairen als Groen van Prinsterer en Abraham Kuyper bestreden deze liberale benadering. Volgens hen was Nederland altijd publiek een christelijke natie geweest en moest dat weer terugkomen. Dat werd de inzet van christelijke politiek. Eén van de standaard speer-

punten daarbij werd het tegengaan van openbare godslastering. Want voor de 19e eeuw was deze bij wet verboden. Maar sinds 1811 mocht het. Die strijd van de anti-revolutionairen kreeg geleidelijk succes. Door de invoering van algemeen kiesrecht en door Kuypers charisma werden nieuwe massa's onder de bevolking in beweging gebracht. De alliantie met de achtergestelde rooms-katholieke medeburgers bracht bovendien een draagvlak voor christelijk getinte elementen in de wetgeving. Daarbij ging het om zaken als het bijzonder (christelijk) onderwijs, publieke ambtsgebeden, openbare zondagsrust en bordeelverbod. In dat rijtje past ook de nieuwe wet op de godslastering uit 1832. Het 'christelijke Nederland' werd opnieuw uitgevonden.

Achterhoedegevecht

In de tweede helft van de 20^e eeuw lijkt deze antirevolutionaire beweging uitgewerkt. Sinds de Tweede Wereldoorlog en vooral sinds de jaren '60 zien we bij de spraakmakende menigte een agressief secularisme en openlijke antichristelijkheid, vooral in de media. Met de komst van de Islam verbreedde dit tot anti-religiositeit. Inmiddels gaan de scherpe kantjes daar weer vanaf. Maar de conservatieve tegenreactie komt niet veel verder dan het 19^e eeuwse liberalisme: enige waardering voor het maatschappelijke en morele nut van religie. Een publieke rol voor het christelijke geloof is echt verleden tijd. En anders dan in de 19^e eeuw kent ons volk vandaag geen slapende protestantse of rooms-katholieke massa's meer, die het tij kunnen doen keren.

Intussen stelt het agressieve secularisme al de 'overwinningsspunten' van de christelijke politiek sinds de 19^e eeuw weer ter discussie. Stuk voor stuk worden ze weer ingeleverd. De eigenheid en vrijheid van het christelijk onderwijs zijn niet langer veilig. Ambtsgebeden worden verdwijnende fossielen. Een bordeelverbod bleek onhoudbaar. De zondagswet werd verruimd. In die brede beweging past ook de afschaffing van de wet op de godslastering.

De gangbare manier om als Nederlandse christen in het publieke leven actief te zijn, heeft kennelijk haar tijd gehad. De 19^e eeuwse beweging van herkerstening loopt op haar laatste benen. Wie nu nog probeert om langs politieke weg te komen tot een christelijk gekleurd publiek domein, is bezig met een achterhoedegevecht.

'Bemarktrally'

Eigenlijk was dat achteraf gezien altijd al een beetje zo. Juist rond het verbod op godslastering wordt dat duidelijk. In de loop van de tijd was de spits van dat verbod namelijk al behoorlijk aangepast aan de secularisatie. Oorspronkelijk ging het om God zelf. Zijn naam en eer moesten publiek worden hooggehouden. Westerse samenlevingen erkenden openlijk dat God de hoogste gezagsdrager is. Vorsten regeerden 'bij de gratie Gods'. Hij is in elke samenleving de eigenlijke regeerder, niet alleen in zogenaamd christelijke landen. Dat er recht en een zekere vrede heerst, dankt de mensheid aan zijn verborgen voorzienigheid. Passend zou het daarom zijn als elke regeerder en samenleving dat openlijk erkent. Wie openbare godslastering onbestraft laat, zaagt eigenlijk aan de poten van de maatschappij. Zo'n samenleving roept Gods oordeel over zich af. Tegen deze achtergrond stond

het oude verbod op godslastering. Tot 1811 erkende de Nederlandse wet dit diepste geheim achter de samenleving. Dat dit kon kwam doordat de samenleving theocratisch gekleurd was.

In de 19^e eeuw verdwijnt die theocratie. Ook de anti-revolutionairen wilden haar niet terug. Kuypers pleidooi voor zo'n nieuw verbod op openbare godslastering staat dan ook in een aangepast kader. Hij dacht dat iedereen, zelfs een liberaal, het nut ervan kon inzien. Niet op grond van de Bijbel, maar door de algemene openbaring en de algemene genade. Achteraf beseffen we dat hij daarin te optimistisch was. Dat zijn streven even succes had, lag vooral aan die slapende meerderheid van gewone christenen, die ineens politiek gingen meedoen. En dat hij ook liberalen en socialisten dacht te kunnen overtuigen, kwam doordat in die tijd ook zulke mensen bijna allemaal nog wel in God geloofden, als een late uitloper van de christelijke traditie. Vandaag spreekt die overtuigingskracht van christelijke opvattingen helemaal niet meer vanzelf. Als je achteraf terugkijkt, moet je zeggen: eigenlijk voerde de christelijke politiek ook toen al een beetje een achterhoedegevecht. Het afscheid van de christelijke geschiedenis kwam nog maar net op gang. De antirevolutionaire beweging leidde hoogstens tot een geestelijke *'bearmarktrally'* (beurstaal voor een tijdelijke opleving in een neergaand proces).

Gekwetste gevoelens

De wet op de godslastering uit 1932 laat dat duidelijk zien. Want toen die wet eindelijk kwam, week men zelfs van Kuypers bedoelingen alweer af. Kuiper wilde nog op zijn manier opkomen voor de publieke eer van God. Maar in 1932 spitte men de wet toe op de openbare orde. Juist omdat religie volgens velen ook in de moderne tijd nog wel een nuttige maatschappelijke kracht vormde, met positieve gevolgen voor de morele vorming van de bevolking, moest je er zuinig op zijn. Wordt religie ongestraft door het slijk gehaald, dan vermindert het respect ervoor, gaat de publieke moraal achteruit en breng je de stabiliteit van de samenleving in gevaar. De bestaande wet beschermde dus niet de naam van God maar het verschijnsel 'religie'. Niet Gods eer maar de openbare orde stond centraal. Het was een leuk resultaat voor christelijke politiek maar het bleef al ver achter bij het oorspronkelijke ideaal.

Nog sterker werd dat in de praktijk van de 20^e eeuw. Een ander motief kreeg de overhand, vooral in de rechtspraak. Elke afzonderlijke mens is waardevol en bezit ook rechten die beschermd moeten worden. Daarom mag je niemand discrimineren of schadelijk beledigen. Godslastering werd gezien als een belediging van de religieuze gevoelens van individuen. Niet dat Gods eer aangetast werd maar de kwetsing van de gevoelens van gelovigen werd het probleem. Ook onder christenen zelf won die benadering terrein. 'Jij kwetst mij in mijn geloof', zeggen sommigen als een ander vloekt. Tot voor de rechtbank voerden christenen dat argument aan. Natuurlijk bedoelden ze daarbij vaak op te komen voor Gods eer. Toch gingen ze hun actie in die nieuwe vorm om meer gedaan te krijgen. Eigenlijk is dat niet echt rechtdoorzee. Bovendien maakt het nog duidelijker hoezeer deze strijd een achterhoedegevecht geworden was. Publiek respect voor God kwam via deze wet echt niet dichterbij.

Satire

Daarom kan ik het billijken dat veel christenen nu niet meer de politieke strijd voeren om het bestaande verbod op godslastering overeind te houden. Wat dit verbod in zijn huidige vorm beoogt, kan zelfs beter via een ander spoor worden veilig gesteld. Dat is wel zo oprecht. Minister Hirsch Ballin wees op de symboolwaarde van de bestaande wet. Je erkent dan toch maar als samenleving dat je mensen ook kunt kwetsen via hun religie. Daarmee erken je dat religie iets *eigensoortigs* is en waarde heeft. In bijbels licht schiet je daar overigens weinig mee op. Religie is volgens de Bijbel vooral afgodendienst, zeker zo gevaarlijk als secularisme. Niet iets om als christenen per definitie enthousiast over te zijn. Politiek gezien heeft het echter toch wel nut om de eigenheid van religie te erkennen. Juist in onze samenleving met een onduidelijke mix van secularisme en allerlei nieuwe vormen van religiositeit. Maar wie de eigen waarde van religie wil hooghouden via een wet op godslastering gaat een omweg. Bovendien moeten christenen niet schermen met hun gekwetste godsdienstige gevoelens. Wie het Lam volgt, moet zulke kwetsuren niet vreemd vinden of willen ontlopen, zeker niet via de rechter. Dat soort christelijke 'zelfverdediging' strijdt met de stijl van het koninkrijk: "Wie u op de ene wang slaat, keer hem ook de andere toe ..." Hoogstens kun je in uitzonderlijke omstandigheden in het belang van het evangelie deze strategie eens kiezen. Zoals Paulus. Normaal is dat hij het lijden ondergaat, maar soms beroept hij zich op zijn Romeinse burgerrecht.

christenen moeten niet schermen met hun gekwetste godsdienstige gevoelens

Overigens kan deze bescherming van de religieuze gevoelens ook averechts uitpakken en de actieradius van het evangelie beperken. Want volgens de Bijbel mag je *niet* spotten met de ware God, maar *wel* met de afgoden. Wat gebeurt er als de kerk in navolging van profeten als Jesaja en Ezechiël satire zou gebruiken in het debat met de Islam of met andere religies? Natuurlijk niet om te kwetsen of te pas en te onpas, maar om te ontmaskeren of wakker te schudden. Misschien vinden christenen het dan functioneel, maar zullen de betrokkenen zich aangetaast voelen in hun religieuze gevoelens. En zeg dan niet dat zulke satire volgens de Nederlandse rechtspraak mag. Want dat is inderdaad het geval, mits zij plaatsvindt in een context waar je satire verwacht: het theater. Zou men de preekstoel of het publieke debat ook een geschikte omgeving vinden? Bij nader inzien lijkt zelfs die speciale vermelding van religie in de antidiscriminatiewet voor christenen niet echt wenselijk. Misschien kunnen we in deze *politieke* context maar beter helemaal afscheid nemen van dit achterhoedegevecht.

Roeren

Toch mag zulke *politieke* nuchterheid ons niet de ogen doen sluiten voor de geestelijke strijd die hier aan de orde is. De publieke houding van christenen en kerken moet

juist verder reiken dan het politieke. Wij waren zo gewend aan het feit dat onze politici de strijd voor Gods publieke eer voerden, dat we die zelf verleerd zijn. We verwarren politiek realiteitsbesef met het verlies van elk christelijk elan voor het publieke domein. Zodra we ons *politiek* neerleggen bij het feit dat godslastering niet langer strafbaar is, maken we ons er gelijk maar helemaal niet meer druk over.

Hier gaat mijns inziens vandaag iets grondig mis bij veel christenen. Het is nodig om te aanvaarden dat wij nu eenmaal leven in een context van secularisatie én herlevend heidendom. Jaag niet stug achter politieke idealen aan die deze situatie negeren. Maar laat dit toch niet ontaarden in het *goedpraten* van secularisatie of van 'religie' in het algemeen. Dan verliest het zout zijn kracht.

Daar je jezelf *politiek* moet neerleggen bij de feitelijke situatie betekent niet dat je dit als *christen* of *kerk* dus ook maar moet doen. Dan zou politieke nuchterheid seculariserend uitpakken voor christenen zelf. Juist een samenleving die publieke godslastering tolereert, heeft het missionaire leven en spreken van de kerk en van christenen meer dan ooit nodig. Op het moment dat christelijke politiek zich wijselijk inhoudt, zullen kerken en christenen zich moeten blijven roeren. Niet in de vorm van een publieke actie om rechtstreeks invloed of macht uit te oefenen. Maar door publiek groot te spreken van God en zijn werken. En door publiek duidelijk te maken wat er gebeurt in een samenleving die godslastering toelaatbaar acht. Door mensen en machten hartelijk en indringend te trekken tot Christus. En door niet te zwijgen over het dreigende oordeel van God, ook over Nederland.

Spelen met vuur

Je kunt publiek respect voor God niet uiterlijk afdwingen. Het kan alleen groeien langs de weg van het getuigenis, en het geloof dat daardoor misschien ontstaat. Maar daar moeten kerk en christenen dan ook op uit zijn. Dat geldt in elke samenleving waar de levende God niet erkend wordt. Maar in een westerse samenleving als de Nederlandse is het extra urgent. Hier is God ooit publiek erkend. Het maakt voor de missionaire roeping van de kerk en van christenen veel uit of een samenleving helemaal blanco staat tegenover het evangelie of dat zij dit ooit kende en er bewust afscheid van neemt. Voor sommigen berust het verzet tegen de wet op de godslastering op onkunde of politiek realisme. Maar bij anderen herkennen we een antichristelijke religieuze ijver. Zij vierten de afschaffing van deze wet als een afrekening met de publieke invloed van God en zijn evangelie.

Voor zover dat aan de orde is, speelt de Nederlandse samenleving met vuur, oordeelsvuur. In het Oude Testa-

ment richt God een samenleving in waarbinnen zijn Naam het centrum vormt. In de erkenning van Gods koninklijke uitstraling en in het ontzag voor zijn 'gewicht' ligt het geheim van de onderlinge eenheid en van de zegen voor die samenleving. Wordt Gods eer in een samenleving ongestraft aangetast en zijn naam bewust gelasterd, dan komt er een moment dat Hij zelf ingrijpt. Zo'n samenleving gaat vroeg of laat te gronde. In het Nieuwe Testament is dat niet minder maar juist nog meer het geval. Christus is nu de enige heerser. Alle machthebbers en samenlevingen moeten voor Hem buigen. Wie dat niet doen, zal Hij vonnissen. Een samenleving waar de naam van God op het spel staat, houdt het niet. En een samenleving die opzettelijk de invloed van God afschudt, loopt groot gevaar. Van wie meer gegeven was, zal meer gevraagd worden.

juist een samenleving die publieke godslastering tolereert, heeft het missionaire leven en spreken van de kerk en van christenen meer dan ooit nodig

Rollen omgedraaid

Pleit ik dan voor een terugkeer naar het vroegere theocratische model? Nee, want alleen via het evangelie dat mensenharten veroverd, kan het komen tot eer voor God. En pas in het koninkrijk van straks zal dat leiden tot een nieuwe samenleving. Tot het zover is, dwingt de HERE dat niet af met wetgeving, macht en geweld. Hij tolereert vooralsnog juist samenlevingen die Hem niet eren. Hij gebruikt ze zelfs om de aarde leefbaar te houden. Ook christenen kunnen er daarom hun bijdrage aan geven. Maar uitstel vormt geen afstel. De les van het Oude Testament blijft waar. Zulke samenlevingen hebben eigenlijk geen basis. Alleen Gods geduld houdt ze nog een beetje overeind. Ze kunnen zomaar desintegreren. De geschiedenis laat dat uitbundig zien. Uiteindelijk houdt ook het huidige Nederland het niet.

'God eruit of ik eruit': waar mensen het zo scherp durven stellen, past daarom grote huiver. Daarbij mogen kerken en christenen zich in het publieke domein niet verstoppen. Juist zo'n samenleving moet veel van ze merken: een liefdevolle houding, een dappere ontmaskering, een heldere boodschap, een royale uitnodiging, en een indringende waarschuwing. Eer toch onze goede God! 'God eruit of ik eruit'? Het werd God. Tenminste, zo *lijkt* het. Maar eens blijken de rollen omgedraaid...

Prof. dr. Ad de Bruijne is hoogleraar Ethiek en Spiritualiteit aan de Theologische Universiteit te Kampen en hoofdredacteur van dit blad.

De storm 5

Wat is dit toch voor iemand?

De mensen zeiden vol verbazing: ‘wat is dit toch voor iemand, dat zelfs de wind en het water hem gehoorzamen?’

Matteüs 8:27

H.P. Dam ■

Nadat Jezus de storm gestild heeft, maakt angst plaats voor verbazing. En verbazing moet vertrouwen worden. En vertrouwen moet weer volgen worden.

Was het daar niet mee begonnen: met volgen vol vertrouwen?¹ Stapten, nadat anderen afhaakten, zijn leerlingen niet vol vertrouwen aan boord?

Onderweg werd door het stormgeweld dat vertrouwen zwaar beproefd. Het hield ook geen stand. Zwaar weer confronteerde de discipelen met hun eigen kleinheid. Zij waren niet tegen de wind en het water opgewassen. Ze moesten hun kleinheid leren kennen in het volgen van Jezus om te groeien in vertrouwen. Maar hun kleinheid bracht hen juist tot angst.

Mochten ze dan niet bang zijn? En hoever mochten ze gaan in hun angst voor de storm?

Kan een mens zonder angst wel vertrouwen? Als je nooit bevreesd bent, is het dan niet de zorgeloze onverschilligheid waarin je geen vertrouwen meer nodig hebt? Is het dan niet de stoische kalmte, waarin je door niets geraakt wordt?

Deze kalmte is niet wat de Here van zijn discipelen vraagt. Ze mochten natuurlijk onder de indruk zijn van de storm. De wind was opgestoken om de discipelen klein te maken. Maar niet om ze bang te maken. Lig tussen kleinheid en angst niet de kritische drempel die vrees van vertrouwen scheidt? En krijgt de wind uit de hoek van de Satan dan niet de overhand?²

Juist in hun kleinheid moeten de leerlingen ontdekken wat voor iemand Jezus is. Als ze dat leren verstaan, leren ze in de storm bidden het gebed van het vertrouwen. Want Hij is het die wind en het water in zijn hand houdt. ‘De overmoed der zee, haar trots kan Hij vertreden. De golven en de wind brengt zijn bevel tot vrede. Wat ooit aan vijandschap de kop heeft opgestoken, is door zijn sterke arm geslagen en gebroken.’³

De Here zal niet de stormen weghouden uit het leven van wie Hem volgt. Hij hield de stormen ook niet weg uit zijn eigen leven. Aangewezen door zijn Vader als Redder van de wereld ging Hij over de weg die Hem zou voeren door de zwaarste stormen van duivel en dood. Hij ging langs de weg van het kruis en door de diepte van het grafen zo bereikte Hij het land van het leven. Zo iemand is Jezus.

In het volgen van Jezus kun je niet om de stormen heenlopen. Maar in de beproeving van de storm vormt zich steeds meer het antwoord op de vraag: wie is Hij toch?

Hij is de Heer die de overkant bereikt. En wie in zijn voetspoor volgt, zal nooit vergaan.

Ds. Herman Dam is predikant van de Gereformeerde Kerk te Enschede-West.

Noten:

1. Zie Meditatief ‘De storm 1’ in: *De Reformatie* van 1 november 2008
2. Zie Meditatief ‘De storm 2’ in: *De Reformatie* van 8 november 2008
3. Ps. 89:5 berijming *Liedboek voor de kerken*

Zelfbeheersing

wandelen met God

Kun jij jezelf beheersen? Heb je jezelf onder controle?

In Galaten 5 staat: iemand die zich laat leiden door de Geest, die is te herkennen aan negen karaktertrekken (Gal. 5:22).

En één van die karaktertrekken is zelfbeheersing.

M. van Leeuwen ■

De praktijk

In twee artikelen heb ik meer in het algemeen stilgestaan bij wat wijsheid is. In die artikelen, waarbij ik veel te danken heb gehad aan inzichten van Tim Keller¹, werden als het ware de contouren geschetst van de wijsheid die de Bijbel voor ogen heeft, met name vanuit het boek Spreuken. Wat ik nu wil doen, is die wijsheid wat tastbaarder maken. Als wijsheid niet zozeer is 'het verschil weten tussen goed en kwaad, maar de juiste beslissingen kunnen nemen in situaties, waarin het niet zo klip en klaar is wat je moet doen' (Keller), hoe ziet die wijsheid er dan uit in de praktijk? Als er één eigenschap belangrijk is bij het nemen van beslissingen, op tal van terreinen, dan is dat zelfbeheersing.

Muur

Hoe belangrijk de Bijbel zelfbeheersing vindt, blijkt uit een tekst als Spreuken 25:28: *Iemand zonder zelfbeheersing is als een stad waarvan de muur geslecht is.*

Zelfbeheersing wordt hier een muur genoemd. Zonder zelfbeheersing ligt mijn leven aan alle kanten open en ben ik een schietschijf voor aanvallen van buitenaf. Wie is de vijand hier? Wij zijn misschien geneigd te denken aan de duivel, of de wereld om ons heen met alle verleidingen die daarin op ons afkomen. Dat is onze reflex bijna. Maar hoe waar deze reflex ook is, de vijand zit vooral in onszelf. Het zijn onze zelfzuchtige verlangens, die onze ziel in gevaar brengen (1 Petr. 2:11). Het zijn je eigen begeerten, die je lokken en meeslepen (Jak. 1:14). En juist omdat ze in onszelf zitten, zijn ze zo gevaarlijk. Waarom hebben veel verleidingen van buitenaf zoveel aantrekkingskracht op ons? Omdat ze aansluiting bij onszelf vinden. Bij onze verkeerde begeertes. Die we prima weten te verbergen, maar die niet zoveel nodig hebben om geprikkeld te worden. Stel dat die begeertes er niet waren, dan had je het veel makkelijker. Als ik geen verkeerde seksuele begeertes had, dan werd ik ook niet zo snel in verleiding gebracht door bepaalde programma's op tv of bepaalde sites op internet. Als er geen hebzucht in mij zat, dan was ik ongevoelig voor geld en bezit. Of als alcohol weinig met mij deed, dan hoefde ik nooit bang te zijn dat ik teveel zou drinken. Zelfbeheersing is dus nodig om al die verkeerde en ikgelijke begeertes *in ons*, af te remmen. Als ik de teugels

zou laten vieren, en ik zou alles maar binnen laten wat er op mij afkomt, dan lijkt ik op een stad zonder muren. Waarom voelde een Israëliet zich veilig in de stad? Omdat er metershoge en ook metersdikke muren omheen stonden. Een hoogte van 10 meter en een dikte van 6 meter was geen uitzondering. Die hielden de vijand wel buiten. Worden die muren neergehaald, tja, dan kun je het vergeten. Nou, zo'n gevaar lopen wij ook, als we onszelf niet beheersen. Ik wil dat op drie terreinen concreet maken.

Je lichaam

Eerst je lichaam. Wat voor verzoeken komen er niet dagelijks op je af? En denk dan niet meteen standaard aan allerlei seksuele verleidingen. Die worden meestal wel als eerste genoemd. Of dronkenschap, dat is er ook zo een. Wat voor mijzelf een ontdekking was, dat was dat teveel eten in de Bijbel ook wordt gezien als een gebrek aan zelfbeheersing. En dan denk ik even niet aan hen die aan een eetverslaving leiden, maar gewoon aan mensen zoals jij en ik, die zich zouden moeten kunnen beheersen, maar die dat niet doen.

Als Paulus een korte brief schrijft aan Titus op Kreta, dan hamert hij nogal behoorlijk op deze vorm van zelfbeheersing. Hij vond dat zelfs een eerste vereiste voor de oudsten in de gemeente op Kreta. Zelfbeheersing op het gebied van eten. Oudsten moesten voorkómen dat ook zij *onverbeterlijke leugenaars en vadsige vreters* genoemd zouden worden (Tit. 1:12), zoals de meeste Kretenzers. Alleen het goede voorbeeld doet goed volgen.

Blijkbaar kun je niet alleen met drinken, maar ook in je manier van eten over de schreef gaan. En daar staan we niet altijd bij stil, denk ik. Vooral je eten lijkt een behoorlijk neutrale bezigheid. Goed, je kunt teveel eten, maar dan word je of misselijk of je krijgt buikpijn. Maar dat je daarin over de schreef kunt gaan *bij God*?

De Bijbel zegt: sta daar maar eens bij stil. Hoe eer jij God met je lichaam als het gaat om je eten? Ken je ook daarin een bepaalde mate van zelfbeheersing? Ook in ons *eten* en drinken moeten we God verheerlijken, zegt Paulus niet voor niets in 1 Kor. 10:31.

Zelfbeheersing van je lichaam: dan gaat het over seksuele verleidingen, drinken, eten. Maar denk ook eens aan de beheersing van je tijd. Wij zullen onszelf niet zo snel lui vinden, denk ik. We werken hard, we onderhouden ons

huis, en we hebben tijd te kort voor onze hobby's en sociale contacten. Wij, lui? Nou, nee. Maar kijk eens naar het leven van Jezus. Wat deed Hij het meest? Wat was voor Hem het meest tijdrovend? Het gebed. Hoe vaak ging Hij niet naar een eenzame plaats om te bidden? Als het moest midden in de nacht. Hoe sterk zijn wij daarin? Hoeveel tijd, hoeveel minuten per dag, besteden wij aan God? Echt omgang hebben met God, dat lukt je niet tussen neus en lippen door. Daar moet je in investeren. Hoe meer ik mij laat voeden met het Woord van God, hoe meer ik ook de kracht vind om tegen verleidingen en zwakheden te vechten en in dat gevecht te groeien.

Je gedachten

Een tweede terrein waarop zelfbeheersing belangrijk is, dat zijn je gedachten.

Niet alleen ons lichaam, ook onze gedachten moeten wij onderwerpen aan God (Gal. 5:24). Dat blijkt bv. heel duidelijk uit de Bergrede. Jezus zegt daar dat een volgeling van Hem ook in zijn gedachten rein moet blijven. Wie een vrouw aankijkt en haar begeert, die is al over de schreef gegaan (Matt. 5:28).

Job wist hoe zwak hij hierin was. Daarom maakte hij met zichzelf deze afspraak, *ik heb een verbond gesloten met mijn ogen: nooit zal ik naar jonge vrouwen kijken* (Job 31:1). Want hij wist: een begerige blik leidt al snel tot een zondige gedachte. Als dat al voor hem gold, dan helemaal voor ons, in deze tijd.

Paulus zegt het heel mooi. Hij zegt: *we maken iedere gedachte kriegsgevangene, om haar aan Christus te onderwerpen* (2Kor. 10:5). Daarmee bedoelt hij: kom er voor uit als je in je gedachten over de schreef gaat, breng ze naar Christus en geef Hem de zeggenschap erover.

Beheersing van je gedachteleven heeft die twee kanten: niet alleen dat je tegen zondige gedachten vecht, zoals verkeerde begeertes, hebzucht, jaloezie, egoïsme. Het houdt ook positief in, dat je je gedachten richt op wat God goed en aangenaam vindt. Als ik mijn aandacht richt op dingen waar God blij van wordt, dan heeft dat ook een positieve uitwerking op mijn gedachteleven. Ga maar na. Als ik iemand niet kan uitstaan, omdat ik jaloers ben bv. op wat hij kan, dan heb ik heel snel negatieve gedachten over die persoon. Maar als ik gewoon tevreden ben met wat ik heb, en met wie ik ben, dan zal ook veel minder snel jaloezie naar boven komen. Salomo zegt daarom dat we vooral over ons hart moeten waken (Spr. 4:23).

In je hart, daar worden je gedachten gevormd. Daar begint de zonde. Die ontstaat niet spontaan. Die zit al ergens in je hoofd, daar heb je over nagedacht. Je hebt er aan gedacht. En daarom is beheersing van je gedachteleven de eerste verdedigingslinie in de strijd tegen je zonden.

Je gevoelens

Het laatste terrein om onszelf op te leren beheersen, dat zijn onze gevoelens.

En dat is nogal wat. Want we hebben allemaal zo onze buien waarin we ons even laten gaan. Tegenover je kinderen, tegenover elkaar als man en vrouw. Of gewoon als je voor de zoveelste keer dezelfde irritante situatie meemaakt op je werk.

Dan kun je zomaar ineens ontploffen. We hebben onszelf nou eenmaal niet altijd onder controle. Nee, maar toch moeten we onze negatieve gevoelens leren beheersen zegt

de Bijbel. En dan denk ik aan gevoelens als drift, woede, haat, maar ook aan zelfmedelijden en bitterheid. In Hebr. 12:15 staat er bv. dat we moeten uitkijken dat er geen 'giftige kiem opschiet die onrust veroorzaakt en met zijn bitterheid velen besmet.' Woede, bitterheid, dat is niet alleen een kwaad waarmee je anderen beschadigt, maar ook zelf loop je meer schade op dan je misschien denkt. Er groeit onderhuids iets in je leven dat je van binnen kapot maakt en dat ook je verhouding met God in gevaar brengt. Daar wil de Bijbel ons voor waarschuwen.

Dat betekent niet, dat er niks negatiefs meer bij ons naar boven komt, als we werk maken van de beheersing van onze gevoelens. Iemand die ons niet ligt, die roept haast vanzelf negatieve gedachten bij ons op. Zo zitten we helaas in elkaar. Maar als je echt God wil dienen, dan heb je geleerd die neiging te beheersen. Negatieve gevoelens komen vaak zomaar opborrelen, maar die gevoelens ook *uiten*, dat is iets anders. Daar kunnen we een rem op zetten.

Dat is niet makkelijk. Er staat niet voor niets in Spreuken dat een overwinning op jezelf, nog een grotere prestatie is dan het innemen van een stad (Spr. 16:32). Waarom? Een stad veroverde je in één keer en dan was het klaar. De strijd tegen je negatieve gevoelens, die zal heel je leven blijven.

Al die negatieve gevoelens hebben één overeenkomst: ze zijn op onszelf gericht.

Ze zetten onze teleurstellingen, onze gekrenkte trots, onze gebroken dromen in het centrum van ons leven. En als je die gevoelens blijft voeden, dan *word* je - om een voorbeeld te noemen - op den duur iemand die maar niet bittere gevoelens heeft, maar die bitter is. En dat is een arm en vreugdeloos leven.

De Geest

Wie zijn geest niet in bedwang heeft, wie zichzelf niet beheerst, die lijkt op een stad waarvan de muur is geslecht. Een duidelijke waarschuwing vanuit Spreuken 25.

Maar belangrijker nog is, dat je weet waar je de kracht voor de zelfbeheersing vandaan haalt. Zelfbeheersing is niet een soort innerlijke kracht, die de een sterker heeft dan de ander. Het is een *vrucht* van de Geest. (Gal. 5:22). Dwz: het is geen kwestie van pure wilskracht, zelfbeheersing is het gevolg van wat God in mij doet. Gods Geest moet in mij aan het werk zijn. Maar als de Geest aan de slag gaat in mij, als die de teugels in handen krijgt, dan zal ik dat ook merken. Hij zal mij veranderen naar het beeld van Christus. Het is aan mij of ik die Geest ook de ruimte geef. Elke dag vraagt God van mij: lees je Bijbel, bid elke dag, dat je groeien mag in de zelfbeheersing. De beheersing van je lichaam. Maar ook de controle over je gedachten én het in toom houden van je gevoelens. Dat gebed blijft nodig tot het einde van ons leven. Dan houd je wel je zwakke plekken. Je blijft kwetsbaar, je bent niet opeens immuun voor zonden. Maar je staat er niet meer alleen voor. Want de Geest van Christus vecht en bidt met je mee.

Ds. Matthijs van Leeuwen is predikant van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Oost.

Noot:

1. Zie zijn preken op www.redeemer.com Je vindt hier een schat aan bijbelstudies. Het is alleen niet gratis...

Overwegingen bij enkele bijbelse uitspraken over de relatie man-vrouw in kerk en samenleving 3

In de twee voorgaande artikelen stond vooral centraal hoe het spreken over de man-vrouw relatie in 1 Kor. 11 begrepen moet worden. Nu gaat de aandacht uit naar 1 Kor. 14. Daar treffen we een 'zwijggebod' aan voor vrouwen.

W. Wierenga ■

11. Hoever reikt het zwijggebod voor vrouwen in 1 Kor. 14

In de eerste plaats wil ik erop wijzen dat voor zover wij weten er in de tijd van Paulus geen verschil werd gemaakt tussen samenkomsten die wij erediensten plegen te noemen en samenkomsten die wij gemeentevergaderingen noemen. De aanwijzingen die Paulus gaf wat betreft het optreden van vrouwen in de samenkomsten moeten wij niet gaan beperken tot wat wij erediensten noemen. Als Paulus in 1 Kor. 14:34 een totaal spreekverbod voor vrouwen tijdens de samenkomsten bedoelt (en iets anders kan ik er niet van maken), blijven we alleen in zijn lijn als we ook volhouden dat een vrouw op een gemeentevergadering niet mag spreken, evenmin als in wat wij erediensten noemen. En ook: als Paulus een totaal spreekverbod voor vrouwen tijdens de samenkomsten bedoelt, dan blijven we alleen in zijn lijn, als een vrouw ook niet de bijbellezing verzorgen mag tijdens de erediensten. Wij houden ons in de praktijk niet aan wat Paulus zegt: de vrouwen mogen niet spreken, maar moeten zwijgen in een samenkomst van de gemeente. Als deze woorden moeten worden opgevat als een totaal zwijggebod voor altijd in samenkomsten van de gemeente, moeten we in ons kerkelijk leven beslist stappen terug doen op het punt van het optreden van de zusters van de gemeente. Wij moeten ons dat goed bewust zijn. Zo vaak heb ik horen zeggen: een vrouw mag niet spreken in de samenkomsten. Ik heb dat horen zeggen en hoor het nog wel zeggen door christenen die er niets op tegen hebben dat een vrouw de bijbellezing verzorgt in de eredienst en er ook niets op tegen hebben dat een vrouw een inleiding houdt tijdens een gemeentevergadering (terwijl een gemeentevergadering evengoed een samenkomst van de gemeente is als de zgn. eredienst). Ik zal het nu even minder fraai zeggen: wij gereformeerden lichten reeds lang de hand met Paulus' zwijggebod voor vrouwen van de gemeente, als dat zwijggebod zou moeten worden opgevat als een goddelijke regel voor altijd.

12. Bescherming van het huwelijk

Dan nog een ander punt, dat hiermee nauw samenhangt. Op vele plaatsen in zijn brieven, ook in 1 Kor., blijkt dat Paulus er veel aan gelegen is dat het in de huwelijken goed gaat. Hij roept de vrouwen enkele keren op ondergeschikt te blijven aan haar man en dat ook publiek te laten zien. Daarover ging ook 1 Kor. 11. Hij roept de vrouwen van de gemeenten menig keer op te laten zien dat ze de voorrangspositie van mannen in het algemeen (niet speciaal in het huwelijk) aanvaardden. Ik kom in het vervolg hierop nog terug.

13. Onze tijd en samenleving

Het kan duidelijk zijn, dat de concrete aanwijzingen die Paulus aan de gelovigen in Korinte en trouwens ook aan andere gemeenten gaf, niet zomaar even naar onze tijd en samenleving kunnen worden overgeplant. Al hebben die aanwijzingen wel degelijk een achtergrond waarmee ook wij te maken hebben.

In de eerste plaats zijn onze samenkomsten als gemeente, zowel 's zondags als op een doorweekse dag, zowel voor de 'eredienst' als voor een 'gemeentevergadering', niet te vergelijken met de samenkomsten van de gemeenteleden in het Korinte van de eerste eeuw na Christus. Paulus' concrete aanwijzingen kunnen bij ons niet eens alle in praktijk gebracht worden. Wij kennen geen vrije profetie en bespreking er van. En het zou bij ons vreemd overkomen als van een vrouw die de bijbellezing doet, geëist werd dat ze een hoofdbedekking draagt. Verder is het bij ons in Nederland, in de 21^e eeuw, beslist geen schande wanneer een vrouw in het openbaar spreekt en wanneer ze meedoet aan een publieke bespreking over christelijke normen en waarden in een gemeentevergadering. Het is bij ons niet onfatsoenlijk voor een vrouw om blootshoofds in het openbaar het woord te voeren. Persoonlijk erger ik me er niet aan wanneer een vrouw op een gemeentevergadering zegt: ik ben dat niet met mijn man

eens. Dat zou naar mijn mening geen man erg moeten vinden. Men kan daar anders over denken. Maar mijn vrouw mag best in een gemeentevergadering zeggen: mijn man weet wel dat ik dat niet met hem eens ben. En als een vrouw iets nader wenst toegelicht te hebben, mag ze best in het openbaar iets vragen en hoeft ze niet wachten tot ze thuis is (vgl. 1 Kor. 14:35a). Het is bij ons zelfs niet ongehoord of ongepast of onmogelijk, zij het misschien niet bevorderlijk voor de relatie in het huwelijk, en dus niet aanbevelenswaard, dat de directrice van een onderneming haar eigen man als één van de werknemers een opdracht geeft.

14. Paulus' houding tegenover de slavernij

Paulus werkte dus in een patriarchale samenleving en daarin stichtte hij de christelijke gemeenten.

Hij stuurde een weggelopen slaaf naar zijn baas terug. Onesimus teruggestuurd naar zijn baas Filemon, n.b.! Waarom deed de apostel dat toch? Slavernij was toch een afschuwelijke, door Jahweh nooit heilig of zelfs maar wettig verklaarde institutie? Waarom moet die slaaf dan terug naar de baas, in de slavernij? Waarom zegt Paulus tegen de slaven: wees je meester onderdanig, dien hem van harte (zie bijv. Ef. 6:5-8)?

Wel, moest het evangelie dat Paulus bracht dan bekend komen te staan als een boodschap die de mensen van hun wettige bezit, de slaaf, beroofde? Zeker, Paulus heeft uitspraken gedaan waaruit de conclusie is te trekken dat de slavernij niet behoort te bestaan. Doorwerking van het evangelie onder de mensen moest ook wel leiden tot afschaffing van de slavernij. 'Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen... U bent allen één in Christus', Gal. 3:28. Maar Paulus dacht er niet aan om op korte termijn de maatschappelijke implicaties van het evangelie (en dus ook van Gal. 3:28) aan de samenleving op te dringen. Hij wilde dat de overheden werden gehoorzaamd, en de slavernij was bij wet van de overheid geregeld. Had Paulus Onesimus niet naar zijn baas teruggestuurd en had hij de slaven tot opstand aanzet tegen dat onmenselijke verschijnsel van de slavernij, dan was een verschrikkelijke burgeroorlog ontstaan. De slaven waren werkloos geworden met armoede en de hongerdood tot gevolg. Moest het zo: revolutie in naam van het evangelie?!

15. Paulus' houding tegenover de patriarchale inrichting van de samenleving

Vergelijkbaar ligt het met de relatie tussen man en vrouw in de gemeente. Dr. G. Huls: 'Wanneer vandaag aan de dag in de kerk het probleem aan de orde was of op bijbelse gronden de slavernij al of niet zou dienen te worden

opgeheven, zou men in de bewijsvoering tegen deze opheffing een merkwaardige parallelie kunnen ontdekken met die welke thans tegen de toelating van de vrouw tot de ambten der Kerk wordt gehanteerd' (*De vrouw in de kerk*, Bosch en Keuning, Baarn 1965, p 5). Deze theoloog schreef een dissertatie onder de titel *De dienst der vrouw in de kerk* (H. Veenman & Zonen, Wageningen, 1951). Dit proefschrift heeft hij opgedragen aan 'De eerste Vrouw des lands'.

Paulus heeft fundamentele uitspraken gedaan over die relatie tussen man en vrouw. Gal. 3:28 zegt (zoals we al zagen): 'Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen - U bent allen één in Christus'. Dat is in de eerste plaats een religieuze positiebepaling: het maakt voor Christus niets uit of je een slaaf of een vrije bent, een man of een vrouw: Christus heeft zijn leven voor slaven en vrijen, voor leden van beide seksen geofferd. Hij vraagt van hen hetzelfde geloof, dezelfde gehoorzaamheid, ze mogen beiden zich als even kostbaar en dierbaar voor Christus weten, ze gaan één en dezelfde weg naar de eeuwige heerlijkheid, ze zijn beiden evenzeer lid van de gemeente.

waarom deed de apostel dat toch?

Dat de uitspraak van Paulus in Gal. 3:28 over slaven en vrijen ook maatschappelijke relevantie heeft, bleek ons in het bovenstaande reeds. Zou zijn uitspraak: er zijn geen mannen en vrouwen meer, ook maatschappelijke relevantie hebben?

Dat staat voor mij wel vast. Die uitspraak is dynamiet onder de patriarchale samenleving waarin de vrouw een 'lagere' positie heeft. Paulus liet dat dynamiet in zijn tijd niet ontploffen. Dat zou ruïneuze gevolgen hebben gehad, evenals een boodschap dat de slaven maar allemaal moesten weglopen. Paulus houdt mannen en vrouwen voor dat er geen mannen en vrouwen meer zijn, in de zin dat er geen onderscheid in religieuze positie ten opzichte van Christus en de redding is. Vrouwen kunnen daaruit de conclusie trekken dat het dan maar eens uit moet zijn met die patriarchale toestanden in kerk en maatschappij. We krijgen de indruk dat de vrouwen in de gemeente van Korinte die conclusie trokken. En dat is geen foute conclusie! Maar op revolutionaire wijze nu de zaak op de kop gaan zetten, daar voelt Paulus niets voor. Dat brengt schade toe aan de naam van het evangelie, aan de naam van Christus, aan de naam van de gemeente.

Bovendien zijn er andere gevolgen te verwachten. Mannen zullen deze 'paradigmaverandering' niet kunnen meemaken. Ze zullen, zolang het evangelie niet rustig zijn werk heeft

kunnen doen in het hart en leven van de gemeenteleden, geweld gaan gebruiken om 'de vrouwen eronder te houden'. Het is in het paradijs na de zondeval immers al voorzeggd door Jahweh zelf. Er zullen vrouwen weggestuurd worden en ze komen in de prostitutie terecht. Gezinnen vallen uit elkaar en kinderen worden de dupe. Allemaal in naam van het evangelie?!

16. Ondergeschiktheid tijdelijk verdragen

Dat is naar mijn oordeel de reden dat Paulus de vrouwen van de gemeente tot ondergeschiktheid aanspoort. Het evangelie zal zijn werk wel doen, echter: de molens malen langzaam. Maar de doorwerking van het evangelie zal onweerstaanbaar leiden tot het einde van de patriarchale samenleving, waarin de vrouw een lagere maatschappelijke positie inneemt. Uiteindelijk wordt ze zelfs directeur van een gereformeerde school, staatssecretaris of minister, koningin, catecheet; ze houdt een inleiding in een samenkomst van de gemeente waar je veel van kunt leren. En wie stelt nog de vraag: mag dat eigenlijk wel als Paulus schrijft dat een vrouw niet mag spreken in de gemeente. En in 1 Tim. 2:12 schrijft: ik sta de vrouwen niet toe dat ze onderwijs geeft, nee, ze moet zich gehoorzaam en bescheiden laten onderwijzen? Als wij tegenwoordig de vrouwen van de gemeente de gelegenheid geven zoveel te doen wat Paulus haar niet zou toestaan (ik som op: de bijbellezing verzorgen in de eredienst, een onderwijzende inleiding houden in een anderzijdse samenkomst van de gemeente, catechete zijn zelfs van groepen waarin meerderjarige jongens zitten, pastoraal werker zijn, mededelingen doen tijdens een samenkomst over een cursus of een evangelisatieproject, enz., enz.), wat zijn dan onze argumenten om een grens te trekken als het gaat om de activiteit van het preken en van het leiding geven (besturen van de gemeente)? En anderzijds: wat zijn onze argumenten om vrouwen aan te stellen als pastoraal werker? Behoort het pastoraat niet tot de werkzaamheden van de oudsten (vgl. 1 Pt. 5:2)? Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat we in de Gereformeerde Kerken in Nederland tamelijk willekeurig omspringen met de aanbevelingen van Paulus (en Petrus). Kerkelijke werkzaamheden reserveren voor mannen kon wel eens een restant zijn van een patriarchale samenleving.

17. Geen schande meer wat vroeger schande geacht werd

De situatie in West-Europa en Amerika en ook wel in andere gebieden is sinds de tijd van Paulus zo drastisch veranderd, dat het tegenwoordig niet onfatsoenlijk is als een vrouw blootshoofds in het openbaar spreekt. En ook zo drastisch veranderd dat niemand er schande

van spreekt als een vrouw een leidinggevende positie in de maatschappij inneemt. We hebben dat als gereformeerden al sinds geruime tijd geaccepteerd. We hoeven niet bang te zijn dat onze sociale omgeving er schande van zal spreken als vrouwen in de kerk een leidinggevende rol vervullen. Het is eerder zo dat de sociale omgeving er schande van spreekt wanneer vrouwen in de kerk worden uitgesloten van leidinggevende posities. Ik weet van mensen die door evangelisatie en onderwijs van gereformeerden (v.) van harte in Christus zijn gaan geloven, maar niet lid van die kerk willen worden, omdat - zo zeiden ze - daar vrouwen worden gediscrimineerd. Paulus ijverde voor de goede naam van de gemeente, van het evangelie, van Christus, ook als het ging over het optreden van de vrouwen in de gemeente. Bezorgen wij de gemeente niet een verkeerde naam als we tegenwoordig de vrouwen uitsloten houden van bepaalde werkzaamheden in de kerk?

Ds. W. Wierenga is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Helpman en woont te Midlaren.

Ontheffing ds. A. de Ruiter uit het ambt van predikant

Ds. A. de Ruiter, gereformeerd (v.) predikant van de federatieve gemeente van de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Gereformeerde Kerk (v.) van Enkhuizen is op zijn verzoek door de kerkenraad ontheven uit zijn ambt.

De reden daarvoor is dat hij een wezenlijk onderdeel van de gereformeerde belijdenis niet meer kan onderschrijven, te weten dat Jezus Christus door zijn lijden en sterven aan het kruis heeft betaald voor de schuld van de mens.

De classis Alkmaar-Haarlem heeft op 13 november, na instemming door de deputaten van de Particuliere Synode Holland-Noord, goedkeuring verleend aan de ontheffing uit het ambt. Als gevolg daarvan is ds. de Ruiter geen predikant meer.

Zendtijd voor kerken

Op D.V. **zondag 7 december 2008** wordt via Radio 5 om 17.02 uur een kerkdienst uitgezonden van de Gereformeerde Kerk (v.) in de 'Maranathakerk' in Spakenburg-Zuid.

Voorganger is ds. Kees Mewe, die preekt over 'Een sprankje hoop!' De samenzang in deze dienst wordt begeleid door Bob Vuijk (orgel), Hans Knol (trompet) en Ivonne Kantebeen (fluit).

Liedboek gezang 121:

God lof! Nu is gekomen

Het lied 'God lof! Nu is gekomen' dat voor zondag 7 december op het rooster staat, is al eeuwenlang in Duitsland een zeer geliefd adventslied.

J. Smelik ■

De auteur van de liedtekst is Michael Schirmer. Zijn exacte geboortedatum is niet bekend, maar wel weten we dat hij op 18 juli 1606 in één van de kerken te Leipzig gedoopt werd. Hij bezocht de Thomasschule, waaraan meer dan een eeuw later Johann Seb. Bach als docent verbonden zou zijn. Schirmer moet een buitengewoon begaafde leerling geweest zijn, want al in 1619, dus op 13-jarige leeftijd, begon hij aan een theologiestedie. In de jaren dertig van de zeventiende eeuw heeft Schirmer korte tijd als predikant (te Streignitz) gewerkt. Verreweg het grootste deel van zijn werkzame leven was hij rector van de gymnasia in Freiberg en Berlijn. Michael Schirmer maakte ook naam als dichter. Hij schreef gedichten in het Grieks, Latijn en Duits. Zijn faam zorgde ervoor dat hij in 1637 tot dichter van de keizer benoemd werd. In Berlijn had Schirmer kennis gemaakt met de beroemde Lutherse kerkmusicus Johann Crüger. In zijn bundel *Newem vollkômlichem Gesangbuch* uit 1640 nam Crüger verschillende liederen van Schirmer op, waaronder het lied van deze week: 'Nun jauchzet, all ihr Frommen' of in de vertaling van Ad den Besten: 'God lof! Nu is gekomen'.

Tien jaar later publiceerde Schirmer een eigen verzameling met geestelijke poëzie: *Biblische Lieder und Lehrsprüche*, waarvoor niemand minder dan de grote Duitse lieddichter Paul Gerhardt een aanbevelende voorrede schreef. In 1652 en 1656 verschenen nog twee bundels van Schirmer.

Het leven van Schirmer ging niet over rozen. Hij leed onder de gevolgen van de Dertigjarige Oorlog (1618-1648), die de Duitse gebieden afschuwelijk teisterde. Bovendien liet zijn psychische gezondheid sterk te wensen over. In 1659 en 1666 verloor hij een dochter (9 jaar) en een zoon (25 jaar). Zijn vrouw Catharina Thiele, met wie hij in 1639 getrouwd was, overleed in 1667. Bij al deze persoonlijke ellende raakte Schirmer ook nog betrokken bij heftige godsdiensttwisten. Schirmer overleed op 4 mei 1673 in Berlijn.

Adventslied

Het lied 'Nun jauchzet, all ihr Frommen' telt oorspronkelijk zes coupletten. In de Nederlandse versie is het aantal teruggebracht tot vier.

Het lied is ondenkbaar zonder het vroegkerkelijk gebruik om op de vierde zondag voor Kerst, dus op de eerste adventszondag, uit het evangelie te lezen over de intocht in Jeruzalem van Jezus Christus (Matt. 21:1-9). In vers 4 van dit bijbelhoofdstuk wordt gerefereerd aan Zacharia 9:9 waar geprofeteerd wordt over de koning die in aantocht is. Deze bijbelse achtergrond verklaart ook dat het lied, ondanks het feit dat advent een periode van inkeer en boete is, toch erg vreugdevol is. Je zou kunnen zeggen dat het een lied van ingehouden vreugdevolle verwachting is.

Kenmerkend voor het gezang is dat het koningschap en het knechtschap van Christus nauw aan elkaar verbonden zijn. Meer dan in de vertaling tot uiting komt, wordt in het oorspronkelijke lied een duidelijke verbinding gelegd tussen Christus' advent en zijn passie.

Karakteristiek hiervoor vind ik vers 2: "Er kommt zu uns geritten/auf einem Eselein/und stellt sich in die Mitten/für uns zum Opfer ein. /Er bringt kein zeitlich Gut,/er will allein erwerben/durch seinen Tod und Sterben,/was ewig wahren tut."

In de vertaling van Den Besten zijn alleen de eerste twee versregels van dit couplet gebruikt. De tweede helft van vers 2 uit de Nederlandse versie bevat noties uit de oorspronkelijke derde strofe van het lied.

Het laatste, pastorale couplet van het oorspronkelijke lied is in de Nederlandse versie helemaal vervallen. Voor geïnteresseerden volgt hier de tekst van die strofe: "Er wird nun bald erscheinen/in seiner Herrlichkeit/und all eur Klag und Weinen/verwandeln ganz in Freud. /Er ists, der helfen kann;/halt' eure Lampen fertig/und seid stets sein gewärtig,/er is schon auf der Bahn."

Het schrappen van dit vers betekent dat de referentie aan de gelijkenis van de wijze en dwaze meisjes (vgl. 'houd uw lampen gereed') vervallen is. Daarmee is de band met de evangelielezing van de zondag vóór de eerste adventszondag (namelijk Matt. 25:1-13) verloren gegaan. Maar goed, wanneer het leesrooster van het Lutherse kerkelijk jaar niet gevolgd wordt, is dat geen ramp.

Melodie

Schirmer heeft zijn liedtekst een veel gebruikte strofevorm gegeven. Dat heeft tot gevolg dat zijn tekst op uiteenlopende melodieën gezongen kan worden. En dat is dan ook gebeurd. Oorspronkelijk werd Schirmers tekst vergezeld van een melodie van J.H. Schein. In Duitsland werd en wordt het lied gezongen op de melodie 'Aus meines Herzens Grunde' die bij ons bekend is van het lied 'Gaet, stillen in den lande' (Liedboek gez. 127).

De samenstellers van het *Liedboek* hebben gekozen voor de melodie die Johann Crüger

componeerde bij het lied 'Von Gott will ich nicht lassen'. Deze melodie, die door de nadruk op de dominanttoon c een sterk roepend karakter heeft, past uitstekend bij de adventstekst van Schirmer.

Het lied heeft elementen die karakteristiek zijn voor Crügers melodieën, zoals een voorkeur voor stapsgewijze melodieën, waarbij grote sprongen dus vermeden worden, een beperkte afstand tussen de hoogste en laagste noot, en herhaling van ritmische formules. Deze kenmerken geven aan dat de melodieën niet moeilijk zijn en goed in het geheugen blijven hangen. Het zal hun populariteit in belangrijke mate verklaren.

De melodie van gezang 121 heeft de aloude 'bar-vorm', wat wil zeggen dat de regels 1 t/m 4 samen het 'Aufgesang' vormen en de regels 5 t/m 8 het 'Abgesang'. De regels 1 en 2 worden letterlijk herhaald in regels 3 en 4. De regels 6 en 7 zijn op de eerste noot na geheel gelijk.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

NIEUW VERSCHENEN

Titel **Bijbels dagboek 2009**
Ondertitel Kracht voor elke dag
Auteur(s) Diverse auteurs
Uitgeverij De Vuurbaak
ISBN Standaard formaat 9789055603893
ISBN Groot formaat 9789055603831
Prijs Standaard formaat 9,90
Prijs Groot formaat 13,90
Bindwijze Paperback
Aanbevolen, om elke dag mee te beginnen.

Titel **Handelingen 1**
Ondertitel Werkboek bij Handelingen 1-12
Auteur(s) M. van Veelen
Uitgeverij De Vuurbaak
ISBN 9789055603909
Prijs 10,90
Bindwijze Paperback
Uitgave van de bijbelstudiebond om samen mee aan de slag te gaan.

Titel **Geloof in Nederland** (tijdschrift)
Ondertitel Een nieuwe informatieve verzamelreeks in 35 delen
Auteur(s) Onder redactie van prof. dr. Joris van Eijnatten, drs. Tanja Kootte, prof. dr. Fred van Lieburg, drs. Casper Staal en eindredactie door drs. Willem Bouwman
Uitgeverij Waanders Uitgevers
Prijs Eerste deel 3,95
Prijs Volgende delen 5,95 (deel 2 en 3)
Informatie en bezinning bij de actualiteit van vandaag.

Titel **Ezel gaat naar Bethlehem**
Auteur(s) Jenine Staring en Annelies Vossen
Uitgeverij Mozaïek
ISBN 9789069863108
Prijs 9,90
Pagina's 18

Bindwijze gebonden
Ziet er kleurig uit, maar is minder betrouwbaar als bijbelverhaal

Titel **De Bijbel, het boek van Jezus**
Ondertitel Elk verhaal fluistert zijn naam
Auteur(s) Sally Lloyd-Jones & Jago
Uitgeverij Buijten & Schipperheijn
ISBN 9789058813725
Prijs 18,90
Pagina's 352
Bindwijze Hardcover
Elk verhaal fluistert Zijn naam, en dan is het goed. Leuk fleurig boek.

Titel **Langverwacht**
Ondertitel Kerstverhalen om voor te lezen
Auteur(s) Janne Ijmker, Els Florijn, A.F. Troost, e.a.
Uitgeverij Mozaïek
ISBN 9789023992752
Prijs 16,90
Pagina's 156
Bindwijze gebonden
De moeite waard om er een paar uit te zoeken en elkaar voor te lezen.

Titel **De kleur van Kerst**
Ondertitel Kerstverhalen
Auteur(s) Jakob van Bruggen
Uitgeverij Mozaïek
ISBN 9789023992400
Prijs 13,90
Pagina's 126
Bindwijze paperback
Voor een deel verhalen uit de vorige bundel 'Licht in de spiegel', maar ook nog niet eerder gepubliceerde.

Slavernij

In *Opbouw* heeft zending Bob Wielenga een vaste column. Altijd de moeite waard om te lezen. Hier laten we zijn column over slavernij volgen.

T. Groenveld ■

Het is een van de raadsels van de kerkgeschiedenis: de slavernij. Tot diep in de 19^e eeuw werd slavernij door de meeste kerken aanvaard als behorend tot Gods scheppingsorde. Ze beriepen zich daarvoor op de bijbel. Niemand viel er over dat in Psalm 123 de Here vergeleken werd met een slaafhouder. Zoals de ogen van een slaaf de hand van zijn heer volgen, zo volgen onze ogen de Heer, onze God, tot hij ons genadig wil zijn. Paulus kon zich rustig een slaaf van Christus noemen. Zonder morele verontwaardiging begreep iedereen wat hij wilde zeggen. Moreel ongemakkelijk als wij ons voelen, vertalen we slaaf liever met dienaar. We slijpen de scherpe kantjes van Psalm 123 af door te zeggen: het gaat om het punt van vergelijking.

Aan het begin van de 19^e eeuw was slavenhandel big business. De katoenplantages in Amerika draaiden op slavenarbeid; de industrialisatie van Europa werd erdoor gefinancierd. Het ging er barbaars aan toe, op de slavenmarkten en -schepen. Maar er waren geen economische alternatieven, dacht men. In 1789 ondergroef een vrijgelaten slaaf uit Nigeria, Olaudah Equiano, dit economische argument. Hij schreef dat het veel voordeliger was

om de slavenhandel te verbieden. Maak van Afrika een afzetmarkt voor Engelse goederen, was zijn advies.

Dit argument won aan gewicht in een tijd dat evangelische christenen in de Anglicaanse Kerk bezig waren het christelijke geweten in Engeland open te branden. Een nieuwe gezindheid kreeg de overhand in de publieke sfeer. Dat vertaalde zich uiteindelijk in het besluit van het Engelse parlement in 1807 om de slavenhandel te verbieden en in 1833 het houden van slaven. Vandaag gelooft niemand meer dat de bijbel slavernij goedkeurt. We lezen de bijbel gewoon anders. Niet de cultuur, waar we over lezen in de bijbel, is normatief. Jezus Christus, en waar hij voor staat, is dat. Over hem gaat het in de bijbel. In hem verenigd, zijn er geen slaven en vrijen meer.

Hebben de kerken ooit schuld beleden over hun rechtvaardiging van de slavernij?

Ds. Tonnis Groenveld is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont te Roodeschool.

HOOFDREDACTEUR:
Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:
Dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen,
Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:
J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst',
Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek 'Kort historisch'.

**BESTUURSLEDEN STICHTING
DE REFORMATIE:**
A. Verhoeff (voorzitter),
Drs. B. Bos (secretaris),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:
Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

**ADMINISTRATIE EN
ADVERTENTIES:**
Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653537.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:
€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient
1 maand voor aanvang van het nieuwe
abonnementsjaar schriftelijk of per
e-mail te geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-
rom verkrijgbaar bij de Chr.
Blindenbibliotheek voor blinden
en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):
J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

De veelzijdige verhouding tussen Verlichting en Reformatie

Het christelijk geloof zoals dat bewaard bleef en verdiept werd door de Reformatie van de 16de eeuw, heeft nauwelijks één moment gekend waarop het niet geconfronteerd werd met ideeën en praktijken die haaks staan op het Woord van God en de belijdenis van de kerk.

H. Veldman ■

Men kan met gemak een aardige lijst samenstellen van personen en groepen die alternatieven meenden te moeten aanreiken op het pad van het geloof. De Anabaptisten zijn er in de 16de eeuw in al hun onderlinge diversiteit een klassiek voorbeeld van. Later treffen we Remonstranten en Socinianen aan; en daarnaast zijn er nog talloos veel kleinere dissidente stromingen te noemen. De aantrekkingskracht van deze bewegingen moet men niet onderschatten: ze hebben allemaal iets in zich dat appelleert aan diep-menselijke gevoelens en denkbeelden. Het is dan ook een boeiend fenomeen na te gaan hoe de confrontatie tussen gereformeerden en dissidenten heeft plaats gevonden.

Dat boeiende geldt zonder meer ook van de verhouding tussen gereformeerden en 'verlichte denkers' die we tegenkomen vanaf plm. 1650. De laatsten meenden met een beroep op hun 'gezond verstand' dat de waarheid van het christelijk geloof niet bij voorbaat vaststond; men zou hen kunnen typeren als anti-confessionalistisch. Mensen waren volgens hen immers bezig met een zoektocht, die een redelijke kans op succes had als men maar de rede (ratio) als gids in de arm nam. Daartegenover stelden de gereformeerden dat er van het 'gezond verstand' weinig goeds te verwachten viel en dat de zoektocht per definitie zou eindigen in de modderpoel van rationeel subjectivisme. Met alle gevolgen voor de vraag naar de waarheid en de zekerheid van het geloof.

Hoe de verhouding tussen Verlichting en godsdienst zich in Nederland heeft voorgedaan, kan men nagaan in een interessante bundel met studies over een groot aantal aspecten van het hier aangeduide thema. De redactie was in handen van de Leidse kerkhistorica Ernestine van der Wall en de Heerlense cultuurwetenschapper Leo Wessels (van de Open Universiteit). Zij wisten 16 deskundigen in te schakelen, zodat een breed samengestelde bundel ontstond met een behoorlijke diversiteit aan interessante deelstudies. Het boekwerk is zo opgezet dat na de bij-

drage van de wetenschapper-van-nu teksten worden aangedragen van denkers-van-toen. Het belang is duidelijk.

Hoewel de Verlichting een breed-Atlantisch gebeuren was, blijven we met dit boek toch hoofdzakelijk in Nederland. Dat is nauwelijks een echte beperking te noemen, want ons land deed zelf actief mee in de opinievorming rond verlichte opvattingen. Te denken valt aan Spinoza en ook aan de tijdelijk in ons land vertoevende Descartes, maar ook aan al die drukkers en uitgevers die manuscripten van buitenlanders uitgaven. Nederland verleende welwillend zijn diensten aan het redelijk denken in de Atlantische beschavingskring.

De Verlichting hield geen halt voor de deuren van de kerken. Behalve de (heersende) Gereformeerde Kerk kregen ook de Lutheranen en Rooms-katholieken te maken met invloeden van het rationalisme. De meeste aandacht trokken echter wel de ontwikkelingen in de kerk der Reformatie. De Zwolse ds. Antonius van der Os (1722-1807) deed als verlichte voorganger van zich spreken toen hij met een beroep op Luther en Calvijn de kerkelijke dogma's aan de kant schoof en zich onder de leiding van de Geest meende te weten als hij zijn gemeente opriep tot een leven in deugdzaamheid. Van der Os zag zondag aan zondag veel mensen onder zijn gehoor en wist zich zelfs verzekerd van de steun van stadhouder Willem IV. Toch werd hij in 1755 afgezet, nadat de weduwe van Willem IV zich tegen hem keerde.

Nog geen twintig jaar later kregen de Gereformeerde Kerken een nieuwe psalmberijming, waarin men de lof kon bezingen op het Opperwezen en tevens het pad der deugd aanpreef. Nog altijd merkwaardig dat deze min of meer 'verlichte' berijming het bijna 200 jaar heeft volgehouden.

Verdraagzaamheid is het grote sleutelwoord van de Verlichting. Wie zelf intolerant was, kon rekenen op scherp gestelde veroordelingen. Voltaire maakte naam in o.m. de zaak van de Hugenoot Jean Calas (Toulouse); deze was

door een ernstige gerechtelijke dwaling ter dood veroordeeld en ook geëxecuteerd. Voltaire sprak zijn schande uit over de roomse machthebbers en bewoog hemel en aarde om de zaak te herzien. Dat betekende echter niet dat Voltaire pro-hugenoots was; hij wilde recht voor ieder, wie hij ook was. De in Frankrijk heersende Rooms-katholieke kerk bleef het mikpunt van Voltaires spot. En daarbij komt uiteraard de vraag op hoever je als voorstander van tolerantie mag en kunt gaan als je met intolerantie te maken krijgt. Een nog altijd actueel thema.

Dat de Gereformeerde kerk in veel Nederlandse gewesten opkwam voor de binding aan de belijdenis, was in de ogen van de tolerante voorgangers een pertinent verkeerd ding. Het stond immers de vrijheid van theologiseren in de weg. Maar de handhavers van deze leefregel zagen met vrees de opkomst en doorwerking van het deïsme en de opkomende Schriftkritiek. Jammer genoeg treffen we in deze bundel geen specifieke behandeling aan van zoiets als 'de theologie van de Verlichting'. Een bondige uiteenzetting over bijv. het supra-naturalisme zou het totaalbeeld nog hebben kunnen verhelderen. Of anderszins had men thema's als het veranderende Godsbeeld en het eveneens veranderende mensbeeld kunnen behandelen. De critici van de Verlichting komen ook in beeld, maar

eigenlijk pas goed en wel in de 19de eeuw. Reveilfiguren als Willem Bilderdijk, Isaäk da Costa en Guillaume Groen van Prinsterer worden besproken. De aandacht voor een 18de-eeuwer als Petrus Hofstede is wellicht wat al te summier; daarentegen komt wel breder naar voren ds. Johannes Barueth. Toch willen we vragen: was het ook niet mogelijk geweest om de Afscheiding van 1834 te betrekken bij dit onderdeel? Als de samenstellers van deze bundel de Verlichting toch laten doorlopen tot plm. 1850, dan zou het spanningsveld tussen (al of niet afgescheiden) Gereformeerden en de na 1830 opkomende Groninger Richting (met uitlopers o.m. naar het modernisme) zeker ook in beeld moeten komen. Hier heeft de redactie zich o.i. iets te bescheiden opgesteld. Dit neemt niet weg dat we hier met een goed verzorgde studiebundel te maken hebben.

N.a.v.: Ernestine van der Wall en Leo Wessels (red.), *Een veelzijdige verstandhouding. Rede en Verlichting in Nederland 1650-1850*. Uitg. Vantilt, Nijmegen, 2007. ISBN 978 90 77503 73 7. Omvang 454 blz., prijs € 29,90.

Drs. Harry Veldman is kerkhistoricus en woont te Zuidhorn; hij heeft een proefschrift voorbereid over Hendrik de Cock.

Een Nederlandse identiteit?

Binnenkort verschijnt er een nieuw deel in de brochurereeks van de Willem de Zwijgerstichting. Het is geschreven door drs. J. Wienen en draagt als titel 'Op zoek naar een Nederlandse identiteit'.

Toen Prinses Maxima beweerde dat "de Nederlander niet bestaat" en dat "Nederland te veelzijdig is om in één cliché te vatten" ontstond er een geweldige ophef. Bedoelde de prinses soms te zeggen dat Nederland geen eigen identiteit heeft?

Het is daarom bijzonder interessant om in dit boekje een onderzoek te lezen naar het bestaan van een Nederlandse identiteit. En de schrijver drs. Jos Wienen, burgemeester van Katwijk, is bij uitstek de aangewezen persoon om dit te doen. Hij heeft theologie en geschiedenis gestudeerd. Bovendien heeft hij de gave om helder en boeiend te schrijven. Het is hem wel toevertrouwd om met speciale aandacht voor de protestantse invloed op ons volkskarakter een verhaal over identiteit te houden.

Wat is een nationale identiteit eigenlijk? Wat is dan kenmerkend voor ons Nederland? Vanuit de geschiedenis worden de lijnen getrokken naar vandaag, met uiteraard aandacht voor Willem van Oranje en het huis van Oranje, de rol van de godsdienst en de multiculturele samenleving van vandaag.

Stap voor stap neemt drs. Wienen ons mee; er is veel gebeurd en ook veel veranderd in de loop van de eeuwen, ook in het denken over het eigene van Nederland. De rol van de godsdienst en de afname van het geloof wordt in een apart hoofdstuk besproken. De cijfers die in het boekje gegeven worden, schokken. In ruim een eeuw nam het aantal mensen dat zich 'niet godsdienstig' noemt toe met 43%, en de Islam ging van niets naar 6%. Natuurlijk heeft de veranderende godsdienstige betrokkenheid gevolgen voor de Nederlandse identiteit. "Nederland is geen gekerstende, gedoopte natie meer." (pag. 43).

Toch eindigt drs. Wienen niet somber. Hij noemt de vaste patronen die de nationale identiteit kenmerken waarin christenen goede mogelijkheden hebben een positieve bijdrage te leveren.

Het boekje sluit af met een beknopte literatuurlijst. Voor wie het boekje wil bespreken met anderen: op de site van de Willem de Zwijgerstichting komen gespreksvragen.

Kijk bij www.willemdezwijgerstichting.nl/publicaties

Drs. L.G. Compagnie is Ned. Gereformeerd predikant te Katwijk en lid van het bestuur van de Willem de Zwijgerstichting.

N.a.v. Drs. J. Wienen, *Op zoek naar een Nederlandse identiteit*. Uitgegeven door de Willem de Zwijgerstichting, Postbus 40082 7504 RB Enschede - ook te verkrijgen of te bestellen in de boekhandel.

De canon van de bijbel

PRACHTIG CADEAU

Origineel kaartspel in de vorm van een canon. De Canon geeft een compleet beeld van de bijbelse geschiedenis. Aan de hand van 50 vensters worden de belangrijkste personen en gebeurtenissen op een tijdlijn geplaatst. Het spel kan op verschillende manieren worden gespeeld, door jong en oud.

Een creatief spel om de bijbel (beter) te leren kennen. **€ 14,95**

Verkrijgbaar bij de boekhandel en te bestellen op www.profiel.nl

Postbus 7, 9780 AA Bedum
tel. (050) 301 21 44, fax (050) 301 27 32
info@profiel.nl, www.profiel.nl

**ALS IEDEREEN ONS
WELMAARTSNIVEAU HAD,
WAREN ER ZEKER VIJF
PLANETEN NODIG**

GOD VOND 1 GENOEG

MICHA CURSUS
GOED EN RECHT DOEN
www.michacursus.nl

ELISABETHBODE

blad voor het leven

Neem een abonnement op de Elisabethbode en ontvang **GRATIS** het boek **Lied der seizoenen** (t.w.v € 14,95)*.

* jaarabonnement (€ 29,50)
van tenminste 1 jaar

of neem een **proefabonnement**
van **6 nummers** voor € 5,-

Acties zijn geldig
t/m 31 december 2008

De Elisabethbode;
opbouwend en bemoedigend
voor het dagelijks leven!

Wilt u de Elisabethbode graag ontvangen?
Bel ons dan op telefoonnummer: 088 - 326 3333
Email: mail@ebmedia.nl Website: www.elisabethbode.nl

www.geefzicht.nl
Giro 131
Dark & Light, Veenendaal

**Geef zicht aan blinden
in Azië en Afrika**

**DARK & LIGHT
BLIND CARE**

CBF